

Inna Dotsenko

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Finance, Banking,
Insurance and Stock Market
Khmelnytskyi National University*

Vadim Mudry

*Higher Education Applicant
Khmelnytskyi National University*

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF NON-STATE PENSION INSURANCE IN THE PROCESS OF REFORMING THE PENSION SYSTEM IN UKRAINE

Summary

The article examines the features of pension insurance and its role in the system of social protection of the population of Ukraine. The main problems and difficulties of domestic pension provision are identified. The existing pension system in Ukraine is studied, as it consists of three levels, but only the first – solidarity level of the pension system is actually functioning. It was established that the joint pension system is unable to fully meet the needs of citizens of retirement age regarding their financial support, which prompts the development of other components of the pension insurance system. The authors considered the legislative and institutional regulation of the pension system of insurance protection of the population. The main initiatives for reforming the pension system in Ukraine are proposed. The main prospects for the development of non-state pension provision are summarized.

Вступ

Пенсійне страхування є однією з найактуальніших соціально-економічних проблем, яке пов'язане з політичними й економічними процесами в Україні. В умовах еміграції величезної кількості українців через повномасштабне російське вторгнення, пенсійна система, яка заснована на принципі солідарності поколінь, не спроможні забезпечити гідний рівень життя непрацездатним особам та забезпечити належний соціальний захист населення країни. Ефективне функціонування системи пенсійного страхування є важливою та необхідною умовою розвитку всіх сфер національної економіки. Гарантування права громадян на соціальний захист і задоволення гідного рівня життя при досягненні пенсійного віку є запорукою стійкої пенсійної системи. Стабільна

пенсійна система є не лише основою соціальної справедливості та економічної безпеки держави, а й довгостроковим фактором захисту конкурентоспроможності та одним з ключових аспектів в рамках національної стратегії сталого розвитку в соціальному і економічному аспекті. В сьогоденних динамічних умовах, виникла соціальна та економічна необхідність докорінних змін в системі державного пенсійного забезпечення, як однієї з важливих гарантій стабільного розвитку суспільства, оскільки зачіпає інтереси як працездатного, так і непрацездатного населення. Тому на сьогодні, одним із пріоритетних завдань є реформування пенсійної системи, що дозволить підвищити державні гарантії та сприятиме досягненню більш високих соціальних стандартів у пенсійному забезпеченні громадян.

Розділ 1. Особливості пенсійного страхування та його роль в системі соціального захисту населення

Ефективна система соціального захисту населення є ключовим показником сучасної економічно розвиненої держави, яка має важливу місію у підвищенні благополуччя та рівня життя громадян. Умови розвитку та реформування української економіки, сучасні політичні та воєнні виклики, зміни в демографічній ситуації, а також інтенсифікація трудової міграції населення створюють необхідність у впровадженні сучасних інструментів та механізмів для ефективного управління соціальними ризиками.

Українська система соціального захисту населення об'єднує три головні складові [1, с. 164]: соціальне страхування; соціальна допомога; соціальні гарантії. Система державного соціального страхування в Україні складається з пенсійного страхування, страхування від нещасних випадків на виробництві, медичного страхування, страхування на випадок тимчасової втрати працездатності. Пенсійне страхування є найважливішим напрямом соціального страхування.

Сучасна демографічна ситуація в Україні характеризується старінням населення, що призводить до збільшення демографічного навантаження на працездатне населення, зменшення кількості платників страхових внесків при зростанні чисельності пенсіонерів, нестачею коштів бюджету Пенсійного фонду України. Це призводить до того, що пенсії для багатьох груп пенсіонерів не забезпечують прийнятний рівень для гідного життя. Проблеми також виникають через неефективне управління пенсійними ресурсами, постійними змінами в законодавчій базі, невідповідністю діючої пенсійної системи, принципам соціального страхування та системі пенсійного захисту громадян [2, с. 212].

Пенсійне страхування є одним з інструментів які гарантують соціальний захист населення, завданням якого є підтримка матеріального

добробуту громадян у випадку досягнення пенсійного віку, за інвалідністю чи у випадку втрати годувальника. Разом з тим, пенсійне страхування виступає як сукупність перерозподільчих відносин між його суб'єктами з питань формування, за рахунок грошових внесків до цільового фонду, для надання грошової допомоги громадянам, які вийшли на пенсію. Крім того, за допомогою використання пенсійного страхування, можливо накопичити додаткові кошти до страхового фонду, шляхом сплати страхових внесків учасниками та відшкодування витрат із цього фонду на пенсійні виплати.

Отже, пенсійне страхування є основою і інструментом державної системи соціального захисту населення, базовим і одним з найбільш важливих соціальних гарантій стабільного розвитку суспільства, оскільки зачіпає інтереси як працездатного, так і непрацездатного населення. Виходячи з викладеного, наступним етапом є розгляд дефініції поняття пенсійного страхування як однієї з основних форм соціального захисту населення.

В наукових колах існують різні підходи щодо визначення пенсійного страхування. Зокрема, Мірошник Р. під пенсійним страхуванням розуміє – «форма страхування, яка забезпечує фінансову безпеку людей після виходу на пенсію» [3]. Тоді як, Дробот Ж. вважає що «пенсійне страхування» – це «система правових, економічних та організаційних заходів, спрямована на соціальний захист застрахованих осіб, які мають державну гарантію захисту від соціальних ризиків (втрата працездатності та годувальника) із коштів Пенсійного фонду, які акумулюються за рахунок загальнообов'язкових страхових внесків та інших джерел фінансування» [4, с. 188]. Зокрема, Михальченко Г. трактує сутність пенсійного страхування з позиції законодавчого підходу, а саме «виступає особливою сферою регламентованих державою суспільних відносин з приводу формування індивідуальних страхових фондів/прав шляхом сплати пенсійних внесків та надання за їх рахунок пожиттєвої персональної грошової компенсації (пенсійних виплат) у випадку дожиття до пенсійного віку, настання інвалідності чи втрати годувальника членами сім'ї» [5, с. 40]. Вчений Толуб'як В., вважає що пенсійне страхування є «різновидом соціального страхування, що займається питаннями захисту від специфічного виду соціально-економічного ризику – втрати працездатності в результаті настання старості, інвалідності або втрати годувальника» [6, с. 205].

На основі критичного аналізу визначень варто відзначити, що у літературі поняття «пенсійне страхування» представлене або лише державним рівнем, що взаємодіє з законодавством України, або розглядається ширше, як частина соціального страхування чи соціального захисту. Ми вважаємо, що другий підхід до трактування поняття

«пенсійне страхування» є більш правильним, оскільки пенсійне страхування існує та функціонує як на рівні держави, так і на рівні недержавних структур. На рівні недержавних структур пенсійне страхування представлено, як добровільне страхування громадян в недержавних пенсійних фондах. Виходячи з викладено, пропонуємо під поняттям «пенсійне страхування» розміти – сукупність економічних відносин, що виникають між страхувальниками, які сплачують страхові внески, та страховиками, які здійснюють страхові виплати застрахованим у разі досягнення ними пенсійного віку, встановлення інвалідності, втрати годувальника або інших причин встановлених законодавчими нормами для відшкодування втрати доходу.

На рис. 1 виокремлено три підходи до поняття «соціальне страхування»: визначає взаємозв'язок із соціальним страхуванням та соціальним захистом; визначає лише державну форму пенсійного страхування; визначає окремо державне пенсійне страхування та окремо добровільне недержавне пенсійне страхування. Виокремлені підходи комплексно розкривають сутність пенсійного страхування як підсистеми соціального захисту населення, які включають фінансові взаємовідносини між усіма учасниками пенсійної системи.

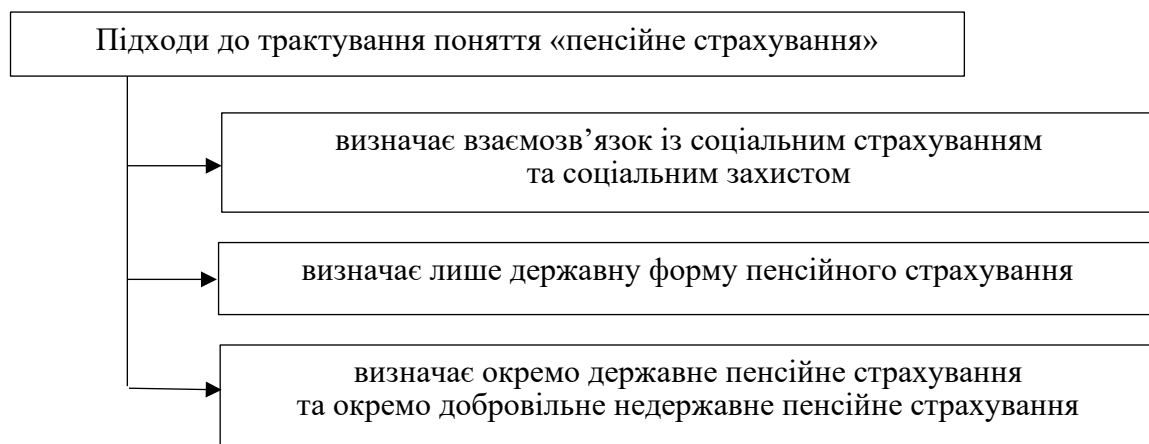

Рис. 1. Підходи до трактування поняття «пенсійне страхування»

Джерело: узагальнено на основі [3; 4; 5; 6]

Взаємозв'язок термінів «пенсійне страхування» та «пенсійне забезпечення» залишається предметом розбіжностей серед науковців, і не існує загальноприйнятого визначення останнього. Оскільки пенсійне забезпечення є частиною соціального захисту і досягається за допомогою соціального страхування, допомоги та пільг, більшість дослідників вважає, що пенсійне страхування також є складовою пенсійного забезпечення або функціонує паралельно з ним. В умовах Євроінтеграції, поняття «пенсійне страхування» є більш актуальним ніж поняття

«пенсійне забезпечення», адже основною ознакою пенсійного страхування є те, що фінансування здійснюється за рахунок страхових відрахувань, розмір та період сплати яких прямо впливає на обсяг матеріального забезпечення при настанні пенсійного віку. В той же час, пенсійне страхування доповнюється пенсійним забезпеченням, яке фінансується за рахунок державних коштів та забезпечує населення мінімальними соціальними гарантіями. В сукупності пенсійне страхування та пенсійне забезпечення формує пенсійну систему, яка може буде доповнена іншими рівнями соціального захисту населення. Оскільки поняття «соціальне» значно ширше за поняття «пенсійне», частину соціальних гарантій та соціальної допомоги не можна віднести до пенсійної системи. Разом з тим, пенсійне страхування представляє собою систему специфічних перерозподільчих відносин між його учасниками (суб'єктами), які спрямовані на формування доходів пенсійного фонду за рахунок сплачених грошових внесків. Доходи пенсійного фонду використовуються для надання фінансової підтримки громадянам, які вийшли на пенсію. Іншими словами, при здійсненні пенсійного страхування держава реалізує перерозподіл коштів від працездатної частини населення на користь осіб які досягли пенсійного віку. Важливо відзначити, що при цьому не враховується сума сплачених початкових внесків особами непрацездатного віку. У цьому контексті держава використовує метод перерозподілу, згідно з яким економічно активне покоління сплачує страхові внески на користь старшого покоління, забезпечуючи таким чином відносини солідарності між поколіннями.

З проведеного дослідження наукової літератури [2; 7; 8], виокремлено основні характерні особливості системи пенсійного страхування:

- внески здійснюються страхувальниками (роботодавцями), застрахованими або третіми особами;
- обов'язкова участь та участь на добровільній основі;
- рахунки застрахованої особи є персоніфікованими, особа має виключно особисте право на отримання страхових виплат;
- накопичення активів у вигляді цільових фондів;
- сума виплат залежить від стажу роботи застрахованої особи, сплачених нею внесків та її доходу;
- виплати здійснюються з накопичувальних страхових внесків створених в цільових фондах, відповідно до пенсійного законодавства;
- грошові виплати на регулярній основі;
- виплати призначаються за умови досягнення пенсійного віку та відповідного страхового стажу, з настанням інвалідності чи втратою годувальника.

Виходячи із загального розуміння пенсійної системи, метою пенсійного страхування є гарантування непрацездатними особами права на державні пенсійні виплати за віком, по інвалідності, у зв'язку з втратою годувальника. Як зазначає Демченко В. «державна форма пенсійного забезпечення функціонує на засадах страхування, тобто пенсійне забезпечення реалізується через пенсійне страхування. Це пов'язано зі застосуванням страхових принципів у формуванні і використанні коштів пенсійного фонду, які передбачають наявність взаємозв'язку між сплатою страхових внесків і розмірів одержуваних пенсій» [9, с. 105].

Відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [10], пенсійне страхування здійснюється за наступними принципами:

- законності – умов і порядку здійснення державного пенсійного страхування визначається відповідно до законодавчої бази;
- обов'язковості – особи, які працюють на умовах трудового договору (контракту, цивільно-правового договору), а також особи, які забезпечують себе роботою самостійно, фізичні особи-підприємці підлягають пенсійному страхуванню в обов'язковому порядку;
- добровільності – особи за яких не здійснюється сплата страхових внесків на державне пенсійне страхування, а також особи які бажають здійснити додаткову сплату страхових внесків, можуть зробити це виключно на основі заключення договору про добровільну сплату страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування;
- заінтересованості – всі особи працездатного віку мають бути зацікавлені у власному матеріальному забезпеченні після виходу на пенсію;
- рівноправності – всі застраховані особи мають рівні права щодо отримання матеріального забезпечення при виході на пенсію та виконання зобов'язань стосовно сплати страхових внесків на державне пенсійне страхування;
- диференціації – розмірів пенсій кожної окремої особи залежить від тривалості страхового стажу та розміру її заробітної плати (доходу);
- солідарності та субсидування – перерозподіл страхових внесків отриманих від економічно активне населення на користь осіб які досягли пенсійного віку;
- фінансування видатків на виплату пенсій, надання соціальних послуг здійснюється за рахунок страхових внесків, бюджетних коштів і коштів цільових фондів;
- спрямування частини страхових внесків до накопичувальної системи пенсійного страхування для здійснення оплати договорів страхування

довічної пенсії і одноразової виплати залежно від розмірів накопичень застрахованої особи з урахуванням інвестиційного доходу [10];

- державних гарантій – держава гарантує реалізацію застрахованими особами їхніх прав, які визначенні законодавством;

- гласності, прозорості – діяльність Пенсійного фонду України повинна бути прозорою та доступною для всіх осіб;

- обов'язковості фінансування – всі витрати які пов'язані з виплатою пенсій фінансуються в обов'язковому порядку за рахунок коштів Пенсійного фонду України;

- цільового та ефективного використання – всі кошти загальнообов'язкового державного пенсійного страхування мають використовуватися ефективно та за цільовим призначенням;

- відповідальності – за порушення, невиконання чи неналежне виконання обов'язків щодо здійснення загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, передбачається відповідальність згідно з нормами законних актів.

Враховуючи тенденції розвитку пенсійного страхування у сучасних умовах, автори виділяють функції, які притаманні пенсійному страхуванню. Головна функція пенсійного страхування полягає в формуванні в спеціальних (цільових) страхових фондах фінансових джерел учасниками соціальної системи в разі настання страхових випадків, тобто випадків, пов'язаних із суспільною діяльністю людини, її здоров'ям, матеріальним забезпеченням у старості.

В той же час, Хемій А. [11] виокремлює наступні функції пенсійного страхування:

- захисна, яка проявляється в тому, що взаємовідносини розподілу та обміну пов'язані з утворенням спеціальних цільових грошових фондів, призначені для забезпечення страхового захисту осіб які досягли пенсійного віку та втратили працездатність;

- розподільча, забезпечує розподіл грошових коштів цільових фондів між учасниками страхових процесів; між окремими територіями;

- капіталоутворювальна, яка проявляється в процесі розподільних відносин між особами страхового захисту, у вигляді здатності нагромаджувати капітал на державному рівні (кошти фондів соціального страхування), на рівні страховика (страхові резерви, які виступають залученим капіталом, що приносить страховикам інвестиційні доходи), на рівні страхувальника (за довгостроковими видами страхування життя та пенсій у вигляді інвестиційного доходу за відсотками);

- інвестиційна, яка характеризує інвестиційну стратегію щодо розміщення та управління акумульованими коштами згідно допустимих лімітів, визначених законодавством [12].

Автори Рудик В. [13] та Бурденюк С. [12] доповнюють описані вище функції пенсійного страхування та їх за відповідними ознаками, а саме:

- розподіл і використання фінансових ресурсів у сфері пенсійного страхування (ризикова функція, компенсаційна функція, резервна функція);

- нагромадження фінансових ресурсів у сфері пенсійного страхування (накопичувальна та інвестиційна функції);

- контроль з боку держави за збереженням і використанням пенсійних коштів (контрольна функція);

- управління пенсійними ресурсами у сфері пенсійного страхування (функція адміністрування пенсійних активів).

Всі зазначені функції відображають основну ідею пенсійного страхування, що полягає у формуванні пенсійних коштів із визначених фінансових джерел, які передбачені пенсійним законодавством. Ці кошти використовуються для здійснення пенсійних виплат та відображення пенсійних активів у пенсійних фондах, страхових фондах та на депозитних пенсійних рахунках.

Таким чином, вагомість на необхідність пенсійного страхування в соціальній захищеності населення для осіб пенсійного віку – це нормальне існування людини в соціальному середовищі при якому забезпечується гідний рівень життя та захищеності після виходу на пенсію.

Розділ 2. Законодавче та інституційне регулювання пенсійної системи страхового захисту населення

Управління в сфері пенсійного страхування входить до сфери соціальної політики держави, яке гарантується та реалізується державними інституціями. Діюча система пенсійного страхування в Україні, в сьогоднішніх умовах неспроможна, гарантувати належного рівня фінансового задоволення осіб пенсійного віку, оскільки протягом багатьох років поспіль існують труднощі з дефіцитом фінансових ресурсів Пенсійного фонду України.

На сьогодні, в літературі виділяють три підходи до визначення пенсійної системи. Перша група вчених розглядає пенсійну систему як сукупність перерозподільчих відносин та систему інститутів, що призначена для забезпечення матеріальних періодичних виплат непрацездатним громадянам. Друга група науковців визначає пенсійну систему як складний комплекс економічних відносин та фінансових механізмів, які формують та використовують пенсійні фонди, створюючи умови для забезпечення пенсійних виплат населенню. Прибічники третього підходу розглядають пенсійну систему як систему інститутів, відносин і механізмів, що забезпечують формування фінансових ресурсів

та їх розподіл серед населення непрацездатного віку у вигляді пенсій при настанні соціальних ризиків [14, с. 111].

Необхідно приділити увагу позиції Демченко К., яка під пенсійною системою розуміє «комплексний механізм, який обумовлений економічними, соціальними, демографічними, культурними, історичними, суспільними, організаційними та політичними факторами, що взаємопов'язує суб'єктів пенсійного страхування, а саме державні установи, органи, організації та громадян, які мають право на державну матеріальну підтримку у зв'язку з досягненням ними встановленого законодавством віку, настанням інвалідності, втратою годувальника та з інших підстав, визначених законодавством» [15].

Таким чином, більшість вітчизняних авторів пояснюють пенсійну систему як сукупність певних елементів, які можуть відрізнятися за своїм складом та наповнення – це відносини, механізми, інструменти, інститути, правила, принципи, установи, фонди, об'єднання та інші.

Одним із основоположних принципів побудови правової системи пенсійного страхування є гарантування кожному громадянину гідного рівня життя. Сьогодні держава гарантує особам пенсійного віку виплати пенсій, які мають бути не нижчі від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Управління у сфері пенсійного страхування в Україні здійснюється на основі ряду нормативно-правових актів. Зокрема, систему пенсійного страхування регулюють: Конституція України, Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування [16], Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [10], Закон України «Про пенсійне забезпечення» [17], Закон України «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування» [18] та інші нормативно-правові документи. Згідно зі статтею 46 Конституції України, громадяни мають право на соціальний захист, включаючи гарантії загальнообов'язкового державного соціального страхування та отримання пенсій.

Засади та загальні норми щодо правового, фінансового та організаційного забезпечення загальнообов'язкового державного соціального страхування громадян в Україні закріплені в Законі України «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [16]. Цей нормативно-правовий документ визначає поняття та види суб'єктів і об'єктів загальнообов'язкового державного соціального страхування, а також визначає права громадян на захист шляхом державного соціального страхування. Крім того, у цьому нормативно-правовому акті визначаються особливості управління та нагляд в сфері загальнообов'язкового державного соціального

страхування, а також встановлюється відповідальність страхувальників, страховиків та осіб, які надають соціальні послуги.

Специфічні умови щодо нарахування та виплати пенсій для окремих категорій населення визначають спеціальні нормативно-правові документи України, зокрема це Закони України: «Про державну службу», «Про освіту», «Про пенсії за особливі заслуги перед Україною», «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», «Про судоустрій та статус суддів» та інші.

Чинна система пенсійного страхування в Україні регулюється Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [10]. Цей нормативно-правовий документ встановлює принципи, основи та механізми функціонування системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Також він регламентує особливості призначення, перерахунку пенсійних виплат, надання соціальних послуг, що фінансуються за рахунок страхових внесків роботодавців, бюджетних та інших джерел у Пенсійному фонді України. Зазначений закон визначає порядок формування та використання коштів Накопичувального пенсійного фонду на основі укладання договорів страхування довічних пенсій або одноразових виплат для застрахованих осіб, членів їхніх сімей та інших осіб.

Нормами цього закону встановлено трирівневу структуру системи пенсійного страхування в Україні.

Перший рівень пенсійного страхування визначається як система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, побудована на принципах «солідарності, субсидування та виплати пенсій і соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду, які є частиною державних резервів» [19, с. 29]. Внески до цього рівня пенсійної системи сплачуються всіма роботодавцями (юридичними особами), застрахованими особами на добровільних засадах та фізичними особами – підприємцями. На першому рівні пенсійного страхування, пенсійні виплати непрацездатним особам, які досягли пенсійного віку, фінансуються за рахунок коштів, які сплачені працюючими особами. При цьому здійснюється перерозподіл за рахунок накопичених джерел Пенсійного фонду України між активно працюючим населенням та особами які досягли пенсійного віку. Таким чином, при виході на пенсію особи, які сплачували внески до Пенсійного фонду, отримують пенсійні виплати з коштів, зібраних наступними поколіннями. Через солідарну систему загальнообов'язкового державного пенсійного страхування здійснюються виплати лише трудових пенсій, до яких відносяться пенсії у зв'язку з втратою годувальника, пенсії за віком, пенсії по інвалідності,

що регулюється Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [10]. Розмір пенсій напряму залежить від розміру заробітної плати особи, на яку було нараховано та сплачено страхові внески до Пенсійного фонду України, а також від тривалості страхового стажу. Солідарна пенсійна система, побудована на засадах солідарності і субсидування, забезпечує здійснення виплати пенсій і надання соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду України. Основними рисами солідарної системи є залежність від демографічних тенденцій в країні (кількість працюючого населення, кількість осіб пенсійного віку). Вона є обов'язковою та охоплює всі категорії населення в Україні. Ця система передбачає «виплати за фактом», тобто, пенсійні виплати здійснюються з поточних надходжень працездатного населення, які спрямовані на оплату пенсій існуючим пенсіонерам. Таким чином, кожне наступне покоління утримує кожне попереднє.

Позитивним аспектом солідарного пенсійного страхування є те, що кошти, розподілені у межах цієї системи в одному часовому періоді, не втрачають свою вартість, тобто не знецінюються. Однак з іншого боку, відсутність накопичення коштів, які сплачуються у рамках страхових внесків, є його негативним аспектом. Також важливо відзначити, що фінансовий стан солідарної системи пенсійного страхування залежить від соціально-економічної ситуації в країні та від фіскальної та монетарної політики держави.

Другий рівень загальнообов'язкового державного пенсійного страхування являє собою накопичувальну систему. На цьому рівні здійснюється накопичення частина обов'язкових внесків на рахунках державного Накопичувального фонду. Всі накопичення обліковуються на індивідуальних накопичувальних пенсійних рахунках осіб, які сплачуватимуть такі внески. Цей рівень базується на принципах накопичення коштів від страхованих осіб та виплат пенсій на основі укладених договорів страхування довічних пенсій або одноразових виплат. Важливо відзначити, що пенсійні виплати з Накопичувального фонду будуть проводитися додатково до виплат з солідарної системи пенсійного страхування, що сприятиме підвищенню рівня пенсійного забезпечення громадян України. Проте введення цього рівня пенсійної системи щорічно відкладається через фінансові труднощі у країні. На даний момент в Україні функціонує лише перший рівень – солідарна система пенсійного страхування.

Впровадження третього рівня – системи недержавного пенсійного страхування, регулюється Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення» [20]. Основні положення цього нормативно-правового акту визначають правові, економічні та організаційні засади недержавного пенсійного страхування в Україні, встановлюють

правовідносини, які виникають з цим видом діяльності. Третім рівнем пенсійної системи базується на добровільній участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень. Цей рівень передбачає можливість працюючих осіб збільшити розмір майбутньої пенсії за допомогою додаткових щомісячних відрахувань з заробітної плати до недержавних пенсійних фондів або страхових компаній. Недержавне пенсійне страхування може реалізовуватися: через недержавні пенсійні фонди на основі укладення пенсійних договорів між адміністраторами пенсійних фондів та вкладниками; через страхові компанії на основі укладання договорів страхування довічної пенсії, ризику інвалідності або смерті страхувальника; через банківські установи на основі укладання договорів про відкриття пенсійних депозитних рахунків, для накопичення пенсійних заощаджень.

На початку 2023 року, відповідно до Закону України «Про внесення зміни до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [10], було здійснено законодавче регулювання призначення пенсії особам, які проживають на тимчасово окупованій території або на територіях, на яких ведуться бойові дії. В період дії воєнного стану та протягом трьох місяців після його припинення чи скасування пенсійні виплати призначаються незалежно від дати звернення про їх призначення. Законодавчі зміни поширюються на громадян, які проживали на тимчасово окупованих територіях або на територіях, де велися бойові дії, та покинули їх.

В грудні 2022 року Верховною радою було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо спрощення механізму участі у загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванні» [21]. Законом були внесені, зміни щодо добровільної участі у загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванні.

Особливістю законодавчих змін є:

– право на укладання договору про добровільну участь у загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванні мають всі особи, які досягли 16-річного віку та не належать до осіб, яким призначено пенсію у солідарній системі. Тобто особи, які працюють, також, мають право брати добровільну участь;

– договір про добровільну сплату страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування укладається з Пенсійним фондом України;

– договір про добровільну сплату може бути укладено на користь третьої особи, крім особи, інформація про яку відсутня в інформаційній базі системи персоніфікованого обліку;

– для укладання договору про добровільна участь у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування не потрібно

приходиться до органів Пенсійного фонду України. Договір про добровільну сплату страхових внесків укладається особою, яку ідентифіковано шляхом використання кваліфікованого електронного підпису, електронної системи ідентифікації «Bank ID» чи іншого засобу ідентифікації особи, який дає можливість однозначно ідентифікувати заявника, в електронній формі через Єдиний державний веб-портал електронних послуг «Портал Дія», у тому числі з використанням мобільного додатка, або через веб-портал електронних послуг Пенсійного фонду. Постановою правління Пенсійного фонду України від 01.02.2023 р., було затвердження Типовий договір про добровільну сплату страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та порядку його укладення [22]. Відповідно до договору, учасник має право сплачувати страхові внески за поточний місяць. Учасник самостійно визначає строки і періодичність здійснення платежу. Учасником самостійно визначати розмір страхових внесків, що сплачуються, у тому числі при здійсненні періодичного платежу. Виходячи з вказаного, громадянам, які прийняли добровільну участь у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування надаються широкий спектр прав щодо термінів та сум сплати внесків. Дана форма договору може бути цікавою особам, які бажають заздалегідь збільшити розмір заробітку, який буде враховано для розрахунку пенсії в майбутньому.

Заява про приєднання до договору та форма типового договору про добровільну участь у пенсійному страхуванні доступні на веб-порталі Пенсійного фонду України. Окрім того, вся інформація про укладення договору, облік сплачених страхових внесків, зарахування до страхового стажу та заробітної плати (доходу), з якого обчислюється пенсія, відображається в електронному кабінеті застрахованої особи, на користь якої сплачено внески, на веб-порталі електронних послуг Пенсійного фонду.

З моменту запровадження сервісу добровільної участі в системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування на веб-порталі Пенсійного фонду України, здійснено 2803 платежі, з яких 84% за себе та 16% на користь інших осіб, загальною сумою 5,7 млн грн. Найбільший одноразовий платіж було здійснено на суму 106019 грн [23].

Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [10] визначає суб'єктів, що є учасниками пенсійних правовідносин, наділені певними правами та обов'язками. У загальному вигляді суб'єктами системи пенсійного страхування є [24, с. 30]: держава; особи які працюють на умовах трудового договору (контракту), фізичні особи-підприємці; підприємства (установи, організації) різних форм власності та організаційно-правової форми, що сплачують єдиний

соціальний внесок; пенсійні фонди, що здійснюють пенсійні виплати; непрацюючі особи які досягли пенсійного віку та особи, які не працювали з різних причин та мають право на мінімальну соціальну пенсію (пенсія по втраті годувальника, особи з інвалідністю).

З аналізу наукової літератури, на думку авторів, всіх суб'єктів пенсійного страхування необхідно поділити за ступенем участі у системі пенсійного страхування на:

- основних учасників, які відіграють безпосередню роль у розвитку системи пенсійного страхування, беруть пряму участь у здійсненні пенсійних виплат (застраховані особи, Пенсійний фонд України, Накопичувальний пенсійний фонд України, Недержавний пенсійний фонд);

- допоміжних учасників, які прямо не впливають на функціонування системи пенсійного страхування, створюючи усі необхідні умови та формуючи інфраструктуру пенсійного страхування в державі (банки, страхувальники, компанії з управління активами, зберігачі, аудитори та інші).

Такий поділ дозволить в повній мірі вивчити функції, права та обов'язки всіх суб'єктів які приймають участь в системі пенсійного страхування.

Центральним органом виконавчої влади, відповідальним за формування та реалізацію державної політики у сфері пенсійного страхування та забезпечення є Міністерство соціальної політики України. Діяльність цього відомства спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України. У складі апарату Міністерства соціальної політики України діє Головне управління пенсійного забезпечення. Міністерство соціальної політики України активно співпрацює зі Світовим банком, який здійснює моніторинг та оцінку законопроектів щодо змін у пенсійній системі, а також допомагає у впровадженні Єдиної інформаційної системи соціальної сфери, зокрема Єдиного соціального реєстру [19, с. 116].

Пенсійний фонд України, який є центральним органом виконавчої влади, реалізує державну політику з питань пенсійного страхування. Діяльність фонду спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністерство соціальної політики. Пенсійний фонд України та його територіальні структурні підрозділи надають ряд послуг, серед яких: консультування громадян з питань пенсійного законодавства; надання інформації з реєстру застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування; призначення та перерахунок пенсій тощо; встановлення надбавок, підвищень, додаткової пенсії, індексації та інших доплат до пенсії, встановлених законодавством; видача пенсійних посвідчень;

підтвердження на комісії стажу роботи на посадах, що дають право на призначення пенсії на пільгових умовах або за вислугу років; оформлення допомоги на поховання та інше.

Пенсійним фондом України розроблено механізм автоматичного (без звернення особи) призначення пенсійних виплат у разі досягнення пенсійного віку, зокрема подання відсутніх документів про трудову діяльність особи через офіційний веб-портал Пенсійного фонду України або за допомогою мобільного застосунку. Загалом, органи Пенсійного фонду України надають понад 40 послуг, що охоплюють всі питання, з якими звертаються застраховані особи та пенсіонери [19, с. 117].

Отже, можна дійти висновку, що пенсійне законодавство України перебуває у стані реформування. Звичайно, реформи в країні здійснюються, проте належного пенсійного забезпечення громадяни України не мають, оскільки третина українців отримує пенсійні виплати на рівні прожиткового мінімуму. На сьогодні, вкрай важливим є популяризація та розвиток третього рівня загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, а також визначити форми та методи механізму його реалізації.

Розділ 3. Перспективи розвитку недержавного пенсійного страхування на сучасному етапі проведення пенсійної реформи в Україні

Пенсійна система України на сьогодні зіштовхнулася з серйозними труднощами, які підірвали її стабільність. Існуюча пенсійна система не враховує змін у демографічній ситуації та економічних умов країни, які виникли з початком широкомасштабної збройної агресії РФ проти України. В наш час стає очевидним, що існуюча пенсійна система не може гарантувати всім працюючим громадянам достатні пенсійні виплати у майбутньому. Саме тому, головною метою реформування чинної на сьогодні солідарної системи пенсійного страхування є [2, с. 220]:

- збільшення розміру оплати праці та інших джерел доходу населення є нагальним завданням. В сучасних реаліях рівень оплати праці не завжди відповідає вартості робочої сили. Заробітна плата має забезпечувати можливість працівникам не лише сплачувати податки і страхові внески, а також здійснювати заощадження в банківських установах. Це дозволить створювати фінансові ресурси для інвестування в національну економіку;
- активізація сплати єдиного внеску з офіційних доходів та визначення внутрішніх джерел для забезпечення самодостатності солідарної системи пенсійного страхування;
- здійснення розрахунків величини прожиткового мінімуму, який визначає розмір мінімальної пенсії, базуючись на реальних цінах на товари та послуги мінімального споживчого кошику. Перелік товарів та

послуг, що складають мінімальний споживчий кошик, необхідно визначати відповідно до актуальних реалій часу;

– формування зацікавленості усіх верствах населення стосовно пенсійного накопичення на основі проведення широкої інформаційної політики. Важливо акцентувати увагу на необхідності особистих пенсійних накопичень через засоби масової інформації, проведення відкритих лекцій і обговорень, а також створення безкоштовних гарячих ліній.

Разом з тим, реформуванням солідарної системи неможливо розв'язати всі проблеми діючої пенсійної системи – забезпечення її соціальної справедливості, економічної обґрунтованості та фінансової стабільності неодмінно вимагає запровадження обов'язкової накопичувальної системи (другий рівень) та покращення системи недержавного пенсійного страхування (третій рівень). Поєднання всіх трьох рівнів, є найоптимальнішим варіантом, оскільки дозволяє диверсифікувати різні типи ризиків і забезпечити основні види пенсій.

Недержавні пенсійні фонди, на сьогодні відіграють ключову роль в покращенні пенсійного забезпечення пенсіонерів. Саме тому, важливим кроком є підтримка стабільності роботи третього рівня накопичувальної системи, що базується на добровільних принципах використання накопичувальних пенсійних програм. На думку Бурденюк С. в перспективі накопичувальне пенсійне страхування може «забезпечувати національну економіку значними фінансовими ресурсами. Накопичувальна складова пенсійної системи дасть можливість посилити зацікавленість громадян та їхніх роботодавців у сплаті пенсійних внесків, зменшити податковий тиск на роботодавців, втілити в життя потужне джерело інвестиційних ресурсів для зростання національної економіки, сприятиме ефективному управлінню системою пенсійного забезпечення» [12, с. 143]. Враховуючи, що головною метою системи недержавного пенсійного страхування є забезпечення гідного рівня життя осіб непрацездатного віку після виходу на пенсію шляхом доповнення солідарної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Виходячи з цього, ключовим напрямком розвитку недержавного пенсійного страхування є розробка механізму стимулів громадян для мотивації особистих пенсійних заощаджень. Для досягнення цієї мети пропонується розробити комплекс заходів, спрямованих на формування системи індивідуальних пенсійних заощаджень. Зокрема, важливо розглянути можливість запровадження неоподатковуваних, добровільних автоматичних індивідуальних пенсійних рахунків у банках, що може сприяти формуванню системи ефективних індивідуальних пенсійних накопичень. Для успішного впровадження такої системи необхідні певні передумови. По-перше,

важливо, щоб населення було обізнане з діяльністю недержавних фінансових установ та інструментами реалізації недержавного пенсійного страхування. Вказане сприятиме довірі громадян до недержавних пенсійних фондів. По-друге, необхідно забезпечити доступність надійних фінансових інструментів на фінансових ринках для стимулювання внутрішніх інвестицій, що сприятиме створенню додаткових робочих місць. По-третє, враховуючи високі адміністративні вимоги накопичувальної системи, приватний сектор повинен мати значний адміністративний потенціал [25, с. 216].

Варто відзначити, що таких передумов, наразі в нашій країні ще не сформовано, тому використання індивідуальних ощадних пенсійних рахунків є одним із пріоритетних напрямів, який надасть можливість громадянам заощадити пенсійні кошти.

Державні фінансові інститути у сфері пенсійного страхування, зокрема Пенсійний фонд України, може пропонувати особам систему автоматичного зарахування пенсійних заощаджень. Система пенсійних заощаджень, повинна базуватися на основних складових [26, с. 123]:

– механізм «м'якого примусу» у формі автоматичного зарахування до системи та автоматичного підвищення розміру внесків, що сприятиме збільшенню кількості учасників накопичувальних пенсійних систем і сприятиме досягненню прийнятного розміру внесків, її учасників. Щоб забезпечити ефективність такої системи та змусити людей заощаджувати на пенсію, ключовим аспектом є використання сили інерції (властивість економічних систем, об'єктів зберігати або дуже повільно змінювати свій стан);

– автоматичний варіант «за замовчуванням», допомагають громадянам, які не можуть або не бажають самостійно вибирати розмір внеску, недержавний пенсійний фонд, інвестиційну стратегію або пенсійний продукт. Таку групу осіб часто називають «пасивними інвесторами». Автоматичні «за замовчуванням» параметри можуть включати автоматичне визначення розміру внеску відносно до доходу, вибір стандартної інвестиційної стратегії, а також призначення до конкретного недержавного пенсійного фонду за певних умов. Ця складова спрощує участь у пенсійній системі для тих, хто не бажає або не може займатися активним вибором параметрів. Водночас, важливо, щоб такі автоматичні налаштування були створені з урахуванням індивідуальних потреб та обставин учасників, щоб забезпечити оптимальні умови для накопичення достатніх пенсійних коштів;

– створення цифрових інструментів для вкладання коштів може значно спростити процес і поліпшити доступність інформації для населення. Зменшення набору варіантів пенсійних програм може зробити вибір більш зрозумілим та менш заплутаним. Поліпшення розкриття інформації

та стимулювання порівняння наявних варіантів, може сприяти усвідомленню ризиків і можливостей, допомагаючи людям зробити більш обдуманий та оптимальний вибір. Спрощення інформації та вибору може впливати на рівень участі населення в недержавному пенсійному страхуванні, забезпечуючи їм зручні і доступні інструменти для планування та управління своїми фінансами;

– враховуючи тенденцію людей реагувати на негайну вигоду, важливо впроваджувати відповідні фінансові стимули для сприяння участі в недержавному пенсійному страхуванні, що може включати в себе різноманітні заохочення та пільги, які роблять участь у таких програмах більш привабливою. Наприклад, можливість отримання податкових пільг, бонусів або інших фінансових вигод може значно підвищити інтерес до недержавного пенсійного страхування;

– плата фінансовим посередникам є важливим аспектом у забезпеченні ефективності пенсійних інвестицій. Високі витрати на оплату послуг можуть значно зменшити реальний інвестиційний дохід, отже, контроль за цими витратами є ключовим. Важливо створити механізми контролю за витратами та обирати найдешевші та ефективніші інструменти для накопичення в межах добровільних накопичувальних пенсійних програм. Це може включати в себе пошук найбільш вигідних інвестиційних фондів, обговорення та узгодження оплати за фінансові послуги, а також визначення прозорих механізмів оплати, що дозволять максимізувати віддачу від пенсійних інвестицій для учасників програм.

Серед пріоритетів покращення функціонування недержавних пенсійних фондів важливе місце належить пошуку шляхів підвищення надійності фондів. Для оцінювання надійності недержавних пенсійних фондів необхідно аналізувати такі параметри, як: наявність довіри громадян до фонду; здатність фонду до виплати грошових коштів; фінансовий стан фонду. Кожен з цих параметрів повинен формувати свою систему показників.

Наявність ефективної інформаційної політики є важливою для збільшення довіри населення до недержавних пенсійних фондів. Раціональна побудова такої політики визначається її здатністю забезпечити зрозумілість та доступність інформації для потенційних вкладників та учасників фонду. Ефективна інформаційна політика має бути спрямована на роз'яснення прав та можливостей вкладників і учасників фонду. Це включає в себе роз'яснення умов та процесів формування недержавної пенсії, правил та умов переведення накопичувальної частини пенсії в недержавний пенсійний фонд у майбутньому. Інформаційна політика також повинна бути орієнтована на захист прав вкладників та учасників, а також забезпечення прозорості та відкритості діяльності фонду. Це допоможе збільшити довіру населення

та стимулювати громадян приймати рішення щодо майбутніх пенсійних вкладень [27].

Як стверджує Зеленко М., «для популяризації та розвитку недержавного пенсійного страхування слід робити акценти на залученні працедавців через програми корпоративного страхування життя та недержавного пенсійного забезпечення» [28, с. 128].

Таким чином, з метою забезпечення надійності та розвитку недержавних пенсійних фондів необхідно проводити такі процедури [28]:

- встановлення, контроль і досягнення відповідності між розміром зобов'язань перед учасниками (вкладниками) та розміром майна є критично важливими елементами забезпечення стабільності недержавних пенсійних фондів. Для цього необхідно використовувати дві ключові підсистеми: підсистема пенсійних резервів та підсистема засобів пенсійних накопичень. Підсистема пенсійних резервів має включати: визначення достатнього рівня пенсійних резервів для забезпечення виплат у майбутньому; постійний контроль за розміром резервів, їх обсягом та рівнем ризику; забезпечення відповідності розміру резервів вимогам нормативів. Підсистема засобів пенсійних накопичень повинна передбачати: раціональне розподілення коштів у портфелі для досягнення оптимального рівня доходності та контролю за ризиками; постійний моніторинг та оцінку ефективності фінансових інструментів; визначення та контроль рівня ліквідності для забезпечення можливості вчасних виплат;

- впровадити систему рейтингування недержавних пенсійних фондів з метою забезпечення нарощення довіри населення;

- передбачити відповідальність комітету управління активами за негативні результати при переоцінці фінансових активів, розміщених комітетом з управління активами, в договорах про довірче управління;

- ініціювати законодавче розширення об'єктів інвестування коштів пенсійних накопичень і пенсійних резервів;

- ініціювати законодавчі зміни, щодо відображення у звітності результатів інвестування, які полягають в розподілі інвестиційного доходу за рахунками пенсіонерів тільки при реалізації фінансових активів;

- ініціювати створення Фонду гарантування пенсійних виплат та обов'язкового страхування професійної відповідальності комітету з управління активами.

Для подальшого розвитку системи недержавного пенсійного страхування, на рис. 2, узагальнено основні напрями розвитку системи недержавного пенсійного страхування та виокремлено головні інструменти її реалізації, що сприятиме ефективному функціонуванню третього рівня пенсійної системи.

Рис. 2. Напрями розвитку системи недержавного пенсійного страхування

Джерело: узагальнено на основі [5; 25]

Додатково до зазначених напрямів удосконалення системи недержавного пенсійного страхування слід підкреслити важливість розробки Пенсійного кодексу України для стандартизації законодавства з питань пенсійних виплат. Це наразі є особливо актуальним, оскільки в сучасному юридичному полі фахівці часто стикаються з проблемами, які не мають чіткого юридичного визначення у сфері пенсійного страхування. Навіть при існуванні численних законодавчих актів прозорість пенсійної системи не досягнута, що порушує справедливість у розподілі пенсійних виплат. Отже, першочерговим завданням є об'єднання різноманітних та розрізнених пенсійних норм у логічно структуровану схему, яка повністю забезпечить справедливий та прозорий розподіл пенсійних виплат. Однак для досягнення цього необхідно переглянути основні аспекти вітчизняної моделі пенсійної системи і визначити стратегію її розвитку. Це стосується не лише питань пенсійного страхування, але й сфери соціального захисту, до якої вона належить.

Висновки

Підсумовуючи вище викладене, варто відзначити, що сучасний стан пенсійної системи України не задовольняє потреби осіб які досягли пенсійного віку. Солідарна пенсійна система не може гарантувати громадянам забезпечення навіть поточних пенсійних виплат. Тому недержавні пенсійні фонди відіграють велике значення для пенсійної системи, окремого громадянина та економіки в цілому. Цей фінансовий інститут створює нові можливості для підвищення добробуту населення при обмежених можливостях державної пенсійної системи, а також стимулює економічний розвиток країни. Наразі система недержавного пенсійного страхування в Україні перебуває на стадії поступового впровадження та користується невеликою популярністю серед населення. Насамперед це спричинено недовірою громадян до недержавних пенсійних фондів, низьким рівнем захисту громадян від потенційних ризиків, невеликою кількістю фінансових інструментів та недостатньо розвиненим інформаційним забезпеченням. Разом із тим, посилюють ці проблеми військові дії на території України. Саме тому, необхідно розробити та впровадити програму комплексних заходів для розвитку недержавних пенсійних фондів в Україні.

Список використаних джерел:

1. Болотіна Є.В., Шубна О.В., Колесникова Г.М. Проблеми розвитку пенсійного забезпечення в Україні в контексті соціального захисту. *Економічний вісник Донбасу*. 2021. № 1 (63). С. 162–170.
2. Сидор І.П. Державне пенсійне страхування в Україні : сучасні тенденції та виклики. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2018. № 2 (66). С. 210–222.
3. Мірошник Р.О., Біська К.С. Проблеми впровадження пенсійного страхування в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. Вис. 48. URL: <https://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/2249/217>
4. Дробот Ж.А. Поняття пенсійного страхування. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 57. С. 182–189.
5. Михальченко Г.Г. Особливості реформування пенсійної системи України в існуючих соціально-економічних умовах. *Соціально-трудові відносини: теорія та практика*. 2016. № 2. С. 39–45.
6. Толуб'як В.С. Пенсійні реформи в зарубіжних країнах: особливості та результати. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 9, ч. 5. С. 200–213.
7. Макарова О.В. Соціальна політика в Україні: монографія. Київ: Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2015. 244 с.
8. Юрій С.І., Шаварина М.П., Шаманська Н.В. Соціальне страхування : підручник. Київ : Кондор, 2004. 464 с.
9. Демченко В.О. Ризики у пенсійному страхуванні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 23. С. 101–107.
10. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України № 1058-IV від 09.07.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>
11. Хемій А.С. Пенсійне страхування як запорука розвитку економіки України. *Європейський вектор розвитку страхового ринку України* : матеріали XI Міжнародної

науково-практичної конференції (м. Київ, 1–2 грудня 2016 р.). Київ: Едельвейс, 2016. Вип. XI, Том.1. С. 95–96.

12. Бурденюк С.В. Перспективи розвитку накопичувального пенсійного забезпечення в Україні. *Інноваційна економіка*. 2020. № 5–6. С. 142–147.

13. Рудик В.К. Сучасні тенденції розвитку системи пенсійного страхування в Україні: монографія. Кам'янець-Подільський: Абетка, 2014. 272 с.

14. Русак Г.В. Пенсійне забезпечення в системі соціального захисту населення. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/05/22.pdf>

15. Демченко К.І. Порівняльний аналіз систем пенсійного забезпечення України та різних країн світу. *Інфраструктура ринку*. 2019. № 4 (30). С. 35–41.

16. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України № 16/98-ВР від 14.01.1998 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/16/98-%D0%B2%D1%80#Text>

17. Про пенсійне забезпечення: Закон України № 1788-ХІІ, від 05.11.1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12#Text>

18. Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України № 400/97-ВР, від 26.06.1997 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/400/97-%D0%B2%D1%80#Text>

19. Лазор О.Я., Юрик І.Г. Державне управління у сфері пенсійного забезпечення в Україні: правові та організаційні аспекти. *Наукові перспективи*. 2023. № 2 (32). С. 108–122.

20. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України № 1057-IV від 09.07.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#Text>

21. Про внесення змін до деяких законів України щодо спрощення механізму участі у загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванні: Закон України № 2734-IX, від 04.11.2022 р.. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2734-20#Text>

22. Про затвердження Типового договору про добровільну сплату страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та порядку його укладення: Постанова правління Пенсійного фонду України № z0382-23, від 01.02.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0382-23#Text>

23. Статистичні дані щодо добровільної участі у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, станом на 22 серпня 2023 року. URL: <https://www.pfu.gov.ua/prestsentr/novini/2023-novini>.

24. Шалієвська Л.І. Пенсійне забезпечення в системі економічної безпеки держави: монографія. Львів : «Растр-7», 2020. 196 с.

25. Назаренко Я.Я. Розвиток організаційно-економічного механізму функціонування недержавних пенсійних фондів України. URL: http://publications.ntu.edu.ua/visnyk/52/215_223.pdf.

26. Рудик В.К., Бурденюк С.В. Особливості розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні на сучасному етапі проведення пенсійної реформи. *Облік і фінанси*. 2020. № 1(87). С. 123–128.

27. Грицина О.В., Бажанова О.В., Шолудько О.В., Тофан І.М., Колодій А.В. Пенсійна реформа в Україні та її перспективи. *Економічний вісник*. 2021. № 2. С. 52–59.

28. Зеленко Н.М., Зеленко В.А. Аналіз ринку недержавного пенсійного страхування в Україні: соціально-економічний вимір. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. 2019. Том 1. № 2. С. 126–134.

References:

1. Bolotina Ye.V., Shubna O.V., Kolesnykova H.M. (2021). Problemy rozvytku pensiinoho zabezpechennia v Ukraini v konteksti sotsialnogo zakhystu [Problems of pension development in Ukraine in the context of social protection]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu*, no. (63), pp. 162–170.
2. Sydor I.P. (2018). Derzhavne pensiine strakhuvannia v Ukraini : suchasni tendentsii ta vyklyky [State pension insurance in Ukraine: current trends and challenges]. *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen*, no. (66), pp. 210–222.
3. Miroshnyk R.O., Biska K.S. (2023) Problemy vprovadzhennia pensiinoho strakhuvannia v Ukraini [Problems of implementing pension insurance in Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo*. no. 48. Available at: <https://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/2249/217>
4. Drobot Zh.A. (2011). Poniattia pensiinoho strakhuvannia [Concept of pension insurance]. *Aktualni problemy derzhavy i prava*, no. 57, pp. 182–189.
5. Mykhalchenko H.H. (2016). Osoblyvosti reformuvannia pensiinoi systemy Ukrainy v isnuichykh sotsialno-ekonomichnykh umovakh [Peculiarities of reforming the pension system of Ukraine in the existing socio-economic conditions]. *Sotsialno-trudovi vidnosyny: teoriia ta praktyka*, no. 2, pp. 39–45.
6. Tolubiak V.S. (2014). Pensiini reformy v zarubiznykh krainakh: osoblyvosti ta rezultaty [Pension reforms in foreign countries: features and results]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*, no. 9, vol. 5, pp. 200–213.
7. Makarova O.V. (2015). Sotsialna polityka v Ukraini: monohrafiia [Social policy in Ukraine: monograph]. Kyiv: Instytut demohrafii ta sotsialnykh doslidzhen im. M. V. Ptukhy NAN Ukrainy, 244 p.
8. Yurii S.I., Shavaryna M.P., Shamanska N.V. (2004). Sotsialne strakhuvannia: pidruchnyk [Social insurance: textbook]. Kyiv: Kondor, 464 p.
9. Demchenko V.O. (2018). Ryzky u pensiinomu strakhuvanni [Risks in pension insurance]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 23, pp. 101–107.
10. Pro zahalnooboviazkove derzhavne pensiine strakhuvannia: Zakon Ukrainy no. 1058-IV vid 09.07.2003 [On mandatory state pension insurance: Law of Ukraine no. 1058-IV of July 9, 2003]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>
11. Khemii A.S. (2016). Pensiine strakhuvannia yak zaporuka rozvytku ekonomiky Ukrainy [Pension insurance as a guarantee of the development of the economy of Ukraine]. *Yevropeyskyi vektor rozvytku strakhovoho rynku Ukrainy: materialy KhI Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. Kyiv: Edelweis, vol. 1, no. 1, pp. 95–96.
12. Burdeniuk S.V. (2020). Perspektyvy rozvytku nakopychualnogo pensiinoho zabezpechennia v Ukraini [Prospects for the development of accumulative pension provision in Ukraine]. *Innovatsiina ekonomika*, no. 5–6, pp. 142–147.
13. Rudyk V.K. (2014). Suchasni tendentsii rozvytku systemy pensiinoho strakhuvannia v Ukraini: monohrafiia [Modern trends in the development of the pension insurance system in Ukraine: monograph]. Kamianets-Podilskyi: Abetka, 2014. 272 p.
14. Rusak H.V. (2022). Pensiine zabezpechennia v systemi sotsialnogo zakhystu naselennia [Pension provision in the system of social protection of the population]. *Analychno-porivnialne pravoznavstvo*. Available at: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/05/22.pdf>
15. Demchenko K.I. (2019). Porivnialnyi analiz system pensiinoho zabezpechennia Ukrainy ta riznykh krain svitu [Comparative analysis of pension systems of Ukraine and different countries of the world]. *Infrastruktura rynku*, no. 4 (30), pp. 35–41.
16. Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro zahalnooboviazkove derzhavne sotsialne strakhuvannia: Zakon Ukrainy no. 16/98-VR vid 14.01.1998 [Fundamentals of the legislation of Ukraine on mandatory state social insurance: Law of Ukraine no. 16/98-VR dated January 14, 1998]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/16/98-%D0%B2%D1%80#Text>

17. Pro pensiine zabezpechennia: Zakon Ukrainy no. 1788-XII, vid 05.11.1991 [On pension provision: Law of Ukraine no. 1788-XII, dated November 5, 1991]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12#Text>

18. Pro zbir na oboviazkove derzhavne pensiine strakhuvannia: Zakon Ukrainy no. 400/97-VR, vid 26.06.1997 [On compulsory state pension insurance levy: Law of Ukraine no. 400/97-VR, dated June 26, 1997]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/400/97-%D0%B2%D1%80#Text>

19. Lazor O.Ya., Yuryk I.H. (2023). Derzhavne upravlinnia u sferi pensiinoho zabezpechennia v Ukraini: pravovi ta orhanizatsiini aspekty [State administration in the field of pension provision in Ukraine: legal and organizational aspects]. *Naukovi perspektyvy*, no. 2 (32), pp. 108–122.

20. Pro nederzhavne pensiine zabezpechennia: Zakon Ukrainy no. 1057-IV vid 09.07.2003 [On non-state pension provision: Law of Ukraine no. 1057-IV of September 7, 2003]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#Text>

21. Pro vnesennia zmin do deiaktykh zakoniv Ukrainy shchodo sproshchennia mekhanizmu uchasti u zahalnooboviazkovomu derzhavnomu pensiinomu strakhuvanni: Zakon Ukrainy no. 2734-IX, vid 04.11.2022 [On amendments to some laws of Ukraine regarding the simplification of the mechanism of participation in mandatory state pension insurance: Law of Ukraine No. 2734-IX, dated November 4, 2022]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2734-20#Text>

22. Pro zatverdzhennia Typovoho dohovoru pro dobrovilnu splatu strakhovykh vneskiv na zahalnooboviazkove derzhavne pensiine strakhuvannia ta poriadku yoho ukladennia: Postanova pravlinnia Pensiinoho fondu Ukrainy no. z0382-23, vid 01.02.2023 [On the approval of the Standard Agreement on the voluntary payment of insurance contributions for mandatory state pension insurance and the procedure for concluding it: Resolution of the Board of the Pension Fund of Ukraine No. z0382-23, dated February 1, 2023]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0382-23#Text>

23. Statystychni dani shchodo dobrovilnoi uchasti u systemi zahalnooboviazkovoho derzhavnoho pensiinoho strakhuvannia, stanom na 22 serpnia 2023 roku [Statistical data on voluntary participation in the mandatory state pension insurance system, as of August 22, 2023]. Available at: <https://www.pfu.gov.ua/prestsentr/novini/2023-novini>

24. Shaliiivska L.I. (2020). Pensiine zabezpechennia v systemi ekonomichnoi bezpeky derzhavy: monohrafiia [Pension provision in the system of economic security of the state: monograph]. Lviv: «Rastr-7», 196 p.

25. Nazarenko Ya.Ya. (2023). Rozvytok orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu funktsionuvannia nederzhavnykh pensiinykh fondiv Ukrainy [Development of the organizational and economic mechanism of the functioning of non-state pension funds of Ukraine]. Available at: http://publications.ntu.edu.ua/visnyk/52/215_223.pdf

26. Rudyk V.K., Burdeniuk S.V. (2020). Osoblyvosti rozvytku nederzhavnoho pensiinoho zabezpechennia v Ukraini na suchasnomu etapi provedennia pensiinoy reform [Peculiarities of the development of non-state pension provision in Ukraine at the current stage of the pension reform]. *Oblik i finansy*, no. 1(87), pp. 123–128.

27. Hrytsyna O.V., Bazhanova O.V., Sholudko O.V., Tofan I.M., Kolodii A.V. (2021). Pensiina reforma v Ukraini ta yii perspektyvy [Pension reform in Ukraine and its prospects]. *Ekonomichnyi visnyk*, no. 2, pp. 52–59.

28. Zelenko N.M., Zelenko V.A. (2019). Analiz rynku nederzhavnoho pensiinoho strakhuvannia v Ukraini: sotsialno-ekonomichniy vymir [Analysis of the non-state pension insurance market in Ukraine: socio-economic dimension]. *Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia ta problemy rozvytku*, vol. 1, no. 2, pp. 126–134.